

УДК 342.5

ДЕЯКІ ПИТАННЯ ПРАВОСУБ'ЄКТНОСТІ СУДДІВ СУДІВ ЗАГАЛЬНОЇ ЮРИСДИКЦІЇ

Сгорова В.С.

кандидат юридичних наук, доцент

кафедри публічного права

Національний технічний університет України «Київський політехнічний інститут»

У статті визначаються загальні положення правосуб'єктності судів. Визнання основних ознак, критеріїв, класифікації правосуб'єктності судів. Зроблено висновок що таке правосуб'єктність суддів.

Ключові слова: правосуб'єктність, суддя, статус, суд.

В статье определяются общие положения правосубъектности судей. Определение основных признаков, критериев, классификации правосубъектности судей. Сделан вывод, что такое правосубъектность судей.

Ключевые слова: правосубъектность, судья, статус, суд.

The article defines the general provisions of legal personality of judges. Definition of basic features, criteria of classification personality of judges. Concluded that such a personality judges.

Keywords: legal personality, judge, status, court.

Можливість володіння статусом суддів судів загальної юрисдикції детерміновано конкретним юридичним фактом – встановленням правосуб'єктності судді. Професійна судова діяльність передбачає наявність певного соціального статусу, професійно-освітнього рівня, життєвого досвіду в суб'єкта, що її здійснює. Тому законодавець шляхом закріплення нормативно оформлених вимог встановив спеціальну правосуб'єктність судді, втрата якої є підставою для позбавлення статусу носія судової влади.

В цій статті маємо на меті визнання особливостей правосуб'єктності суддів судів загальної юрисдикції, узагальнення наукової юридичної літератури. Важливим є встановлення складових елементів правосуб'єктності суддів судів загальної юрисдикції.

Вирішення цього питання сприяє розв'язанню загально наукової проблеми удосконалення вчення про правосуб'єктність у сучасному конституційному праві та загальній теорії права.

Аналіз окремих аспектів зазначеної проблеми зустрічається у працях українських дослідників: Бисага Ю., Бойко В.Ф., В. М. Кравчук, Костюк І.В., Москвіча Л.М., Погоріло В.Ф., Федоренко В.Л. та інших авторів. В дослідженнях російських вчених: Алексеев С.С., Петришин А. В. та інші науковців. На жаль, фундаментальних наукових досліджень, безпосередньо присвячених проблемі правосуб'єктності суддів судів загальної юрисдикції, обмаль.

Вихідним у визначенні правосуб'єктності суддів судів загальної юрисдикції повинно стати загальнотеоретичне визначення цього поняття.

Правосуб'єктність суддів судів загальної юрисдикції – це здатність особи у встановленому законодавством порядку набувати правового статусу судді суду загальної юрисдикції, тобто виступати носієм суб'єктивних прав та юридичних обов'язків професійного судді.

Правосуб'єктність судді загального суду визначається системою кваліфікаційних вимог до особи кандидата в судді, що встановлюються Законом України "Про судоустрій і статус суддів"¹, та іншими нормативно-правовими актами.

У конституційному праві відсутня єдність думок щодо сутності та змісту правосуб'єктності. Одні дослідники у своїх дослідженнях ототожнюють дане правове явище із правоздатністю, оскільки, на їх думку, для розмежування цих понять немає ні теоретичних, ні практичних підстав.

На мій погляд, позиція щодо ототожнення правосуб'єктності і правовідносин є вірною. Правовідносини є "особливою формою соціальної взаємодії, учасники якої мають взаємні, кореспондуючі права й обов'язки і реалізують їх з метою задоволення своїх потреб та інтересів..."². Юридична специфіка цього поняття, серед інших ознак, відрізняється такими обставинами: учасниками правовідносин можуть бути лише суб'єкти права, тобто особи, наділені певною правосуб'єктністю; для них характерний специфічний зв'язок сторін у формі взаємних прав та обов'язків. Структуру поняття становлять суб'єкти (фізичні та юридичні особи), об'єкти (матеріальні та нематеріальні блага) і зміст, що являє собою, з одного боку (в

матеріальному аспекті), дозволену поведінку зобов'язаної особи, а з другого (в юридичному аспекті) – суб'єктивні права та юридичні обов'язки ².

Таким чином, можна визначити правосуб'єктність як своєрідні правовідносини, де однією із сторін виступає індивід, властивостям якого надається юридичне значення, а іншою – держава, яка шляхом закріплення в законодавстві, визнає ці якості юридично значущими. Але такі відносини не є правовідносинами в їх власному розумінні. Правосуб'єктність, що виникає в результаті законодавчого закріплення певних властивостей індивіда, характеризує якість лише однієї сторони.

Щодо співвідношення правового статусу і правосуб'єктності плідну думку висловив О. В. Петришин, згідно з якою “зміст правового статусу не так виражає, як обумовлює зміст правосуб'єктності індивіда чи організації” ³.

Вважаю, що правосуб'єктність необхідно визначити та дослідити як автономне юридичне поняття, що можливе шляхом виділення фундаментальної, домінуючої властивості, яка зумовлює всі інші його характеристики. Пізнати зміст будь-якого правового явища можна тільки через пізнання його сутності, що виступає його ядром, більш стійким і концентрованим утворенням.

Найближчою до мого розуміння природи правосуб'єктності є позиція С. С. Алексєєва ⁴, на думку котрого, правосуб'єктність є суспільно-юридичною властивістю, якою норми права наділяють суб'єкта відповідно до потреб суспільного розвитку. Тому правосуб'єктність є первинною ланкою конкретизації юридичних норм, де визначається загальне правове становище суб'єктів. Останні стають у ті чи інші відносини щодо один одного.

Схожої точки зору дотримується і М. І. Матузов, який розглядає правосуб'єктність як можливість або здатність особи бути носієм права з усіма наслідками, що звідти випливають. На мій погляд, вчений точно підкреслив взаємозв'язок носія правового статусу і його невід'ємної властивості – правосуб'єктності. Більше того, Р. О. Халфіна також вважає, що саме правосуб'єктність визначає можливість виступати суб'єктом прав та обов'язків у різних сферах суспільних відносин.

Отже, як бачимо, вчені пропонують досліджувати сутність правосуб'єктності через категорію “суб'єкт права”. Однак останнє поняття є абстрактним, суворо науковим. Воно утворилося внаслідок виділення найбільш істотних правових ознак, властивих усім конкретним учасникам правовідносин. Цим пояснюється різноманітність підходів до визначення сутності правосуб'єктності.

З огляду на наведене вважаю, що правосуб'єктність суддів судів загальної юрисдикції є спеціальним видом правосуб'єктності, визначає здатність конкретної людини бути носієм спеціального правового статусу – здійснювати судову владу в державі. Тобто це поняття містить юридичну характеристику особи людини, яка здійснює функції носія судової влади, його якостей та здібностей з боку відповідності тим критеріям, що визначені в законодавстві як обов'язкові для наділення встановленим комплексом юридичних можливостей.

Законодавство України встановлює щодо осіб, які претендують на заняття посади суддів судів загальної юрисдикції, а відтак, і на набуття відповідного конституційно-правового статусу, такі вимоги:

по-перше, кандидат на заміщення суддівської посади повинен володіти конкретними соціальними характеристиками: ним може бути тільки громадянин України, який проживає на території країни не менше 10 років та має вищу юридичну освіту, стаж роботи в галузі права не менше трьох років і досяг 25-літнього віку. Це так би мовити загальні вимоги щодо кандидатів на посаду судді. Для окремих категорій носіїв судової влади закон передбачає додаткові вимоги.

Закон не допускає будь-яких інших обмежень, пов'язаних, зокрема, з походженням, соціальним і майновим станом, расовою чи національною належністю, статтю, політичними поглядами, релігійними переконаннями та іншими обставинами. Винятки допускаються лише відносно трьох категорій осіб: а) що визнані судом обмежено дієздатними чи недієздатними; б) що мають хронічні психічні та інші захворювання, котрі перешкоджають виконанню обов'язків судді; в) щодо яких провадиться дізнання, досудове слідство чи судовий розгляд кримінальної справи або осіб, які мають непогашену чи не зняту судимість;

по-друге, людина, яка претендує на зайняття суддівської посади, повинна бути професійно придатною до цієї діяльності. Адже саме суддя дає “життя” правовим нормам. І від того, як він розуміє завдання права, який рівень його правосвідомості і юридичної підготовки, наскільки любить він свою професію – багато в чому залежить реалізація задуму законодавця. Тому нормативне визначення сукупності і структури психічних і психофізіологічних особливостей судді є однією з умов ефективної реалізації прав, обов'язків і повноважень носія судової влади.

Встановлення професійної придатності суб'єкта до професійної діяльності судді, на наш погляд, повинно здійснюватися шляхом порівняння структури його психічних і психофізіологічних особливостей з "ідеальною моделлю", закладеною в професіограмі судді. Саме нормативно оформлена професіограма дозволить об'єктивно і справедливо стосовно кожного конкретного судді оцінити набір, комбінацію і рівень розвиненості його професійно важливих якостей та прогнозувати результати його діяльності. Законодавче закріплення соціально-психологічних вимог щодо судді стане однією з гарантій успішності судової влади.

Встановлення відповідності кандидата вимогам професії судді відбувається шляхом кваліфікаційної атестації у формі кваліфікаційного іспиту. Законодавець нормативно закріпив, що при відповідності професійних знань, особистісних і моральних якостей кандидата рівню, необхідному для досягнення ефективності здійснення правосуддя, держава визнає його здатним, готовим до здійснення даного виду діяльності.

Слід зазначити, що характерною ознакою правосуб'єктності є бажання, волевиявлення особи обійняти посаду носія судової влади.

За умови відповідності особи всім переліченим вище вимогам держава визнає її здатною мати право на заняття суддівської посади, а отже, і на набуття правового статусу судді. Заміщення особою посади судді, а відтак, і наділення правовим статусом носія судової влади здійснюється відповідно до правового акта, винесеного Президентом або Верховною Радою України про призначення (обрання) конкретної особи на посаду судді.

Таким чином, правосуб'єктність суддів судів загальної юрисдикції – це цілком реальне правове явище, що має самостійний зміст. Воно зумовлене специфікою конституційно-правового статусу носія судової влади і виражається у визнаній державою за допомогою правових норм відповідності особистості вимогам професійної суддівської діяльності.

Етимологічно поняття "відповідність" є основною формотворною ознакою компетентності. Термін "компетентність" походить від слова "компетенція" (*competentia*) латинського походження і буквально означає узгодженість частин, домірність, симетрію⁵.

У літературі існують декілька підходів до визначення поняття "компетентність": 1) знання справи; 2) включення до змісту поняття рівня освіти, досвіду роботи за спеціальністю, стаж роботи на посаді; 3) розгляд компетентності у взаємозв'язку знань та способів реалізації їх на практиці. Однак, незважаючи на різноманітність, загальним для всіх підходів є те, що "компетентність" розглядається як категорія, що відображає характеристику людини, яка є носієм судової влади в державі.

Вважаю, що компетентність слід розглядати як системну якість, в основі якої знаходяться знання, уміння, навички, певні здібності, котрі необхідні при здійсненні конкретної професійної діяльності, ведуть до її успішності.

На мій погляд, у змісті правосуб'єктності суддів судів загальної юрисдикції можна виділити соціальну, психофізіологічну, професійну, моральну компетентність. При нормативному визначенні дані властивості суб'єкта набувають характеру юридично значущих і складають структуру професійно важливих якостей суддів судів загальної юрисдикції.

Професійно важливі якості – це сукупність індивідуально-психологічних здібностей особистості, що відповідають вимогам даної професії, діяльності і є умовою її успішного виконання. Вони виступають її передумовою, і водночас самі ж удосконалюються, шліфуються в ході здійснення професійної діяльності.

Нормативно визначені професійно важливі якості суддів судів загальної юрисдикції стають юридично обов'язковою передумовою для наділення та збереження конституційно-правового статусу.

Деякі вчені виділили групи професійно важливих ознак, що характеризують функціональні можливості людини з різних боків, це:

1. Професійно важливі ознаки і важливі для професійного успіху функції, які важко піддаються тренуванню, розвитку і виражають стійкі індивідуальні особливості людини.

2. Професійно важливі ознаки і важливі для професійного успіху функції, які вдається розвинути в процесі навчання, і тому вони повинні бути включені в програму професійної підготовки.

3. Професійно важливі ознаки і важливі для професійного успіху функції, які є найбільш негнучкими, піддаються функціональному розпаду під впливом тривалої і/або напруженої професійної роботи.

Досліджуючи професійно важливі якості державних службовців, деякі також пропонують таку їх класифікацію: 1) первинні, вихідні якості, якими повинен володіти кандидат на державну посаду; 2) якості, що здобуваються, формуються в процесі виконання професійних функцій, нагромадження досвіду і просування по службі. Як первинні якості, так і якості, що

здобуваються, на думку вченого, мають три аспекти свого прояву: 1) загальнокультурний; 2) діловий, професійний; 3) особистісний.

Як відзначалося вище, зміст професійно важливих якостей суддів судів загальної юрисдикції обумовлюється сутністю, специфікою професійної діяльності. Однак професію судді психологи не відносять до числа тих, що пов'язані з особливою природною основою, – спеціальними здібностями. Це означає, що окремі якості особистості можуть бути компенсовані іншими якостями та здібностями, тісно з ними пов'язаними. Це положення повинно бути враховано при проведенні кваліфікаційної атестації суддів судів загальної юрисдикції та дачі висновку про його відповідність посаді.

Професійна суддівська діяльність також передбачає наявність у суб'єкта, який її здійснює, високорозвинених загальних здібностей. Це означає, що при формуванні професійного суддівського корпусу необхідно враховувати індивідуальні, соціальні, психофізіологічні, професійні, моральні якості і здібності особи майбутнього судді. У цьому зв'язку актуалізується питання науково обґрунтованого професійно-психологічного підбору суддівських кадрів.

Виходячи з вищезазначеного, вважаємо за потрібне зауважити, що правосуб'єктності суддів судів загальної юрисдикції властиві такі характерні ознаки:

1) правосуб'єктність суддів судів загальної юрисдикції є спеціальним видом правосуб'єктності;

2) правосуб'єктність є необхідною умовою для володіння конституційно-правовим статусом суддів судів загальної юрисдикції;

3) сутність правосуб'єктності зводиться до юридичної характеристики особи суддів судів загальної юрисдикції як суб'єкта, який здійснює судову владу в державі;

4) правосуб'єктність є системною якістю, у структурі якої можна виділити соціальну, психофізіологічну, професійну та моральну компетентність;

5) зміст даного явища обумовлюється професійною діяльністю і складає певні професійно важливі якості та здібності судді, що є необхідною умовою успішності здійснення функцій судової влади;

6) і, нарешті, саме правосуб'єктність визначає відповідність конкретного судді займаній посаді, професійній групі загалом:

– відповідність посаді виявляється в компетентності судді при вирішенні поставлених перед ним завдань;

– відповідність професійній групі виражається у відповідності судді груповим цінностям і нормам, професійному авторитетові.

З огляду на сучасний стан, розгляд проблеми правосуб'єктності суддів судів загальної юрисдикції та проведення подальших наукових досліджень в цій сфері є перспективним та актуальним.

Література

1. Закон України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» від 5 липня 2012 року № 5076-VI. // Офіційний вісник України. – 2012. – №62. – Ст. 2509.
2. Общая теория права и государства: Учебник / Под ред. В.В. Лазарева. – М.: Юристъ, 1994. – 360 с.
3. Петришин А. В. Правовой режим государственной службы: вопросы общей теории: Дис. ... док. юрид. наук: 12.00.01 / Нац. юрид. акад. Украины. – Х., 1998. – 383 с.
4. Алексеев С. С. Проблемы теории права: Курс лекций: В 2-х т. – Т. 1. – Свердловск: Изд-во СЮИ, 1972. – 396 с.
5. Юридична енциклопедія: В 6 т. / Редкол.: Ю. С. Шемшученко (відп. ред.) та ін. Т. 6: Т-Я. – К.: «Укр. енцикл.», 2004. – 768 с.
6. Федоренко В. Л. Суб'єкти конституційно-правових відносин в Україні та їх система / В. Л. Федоренко // Бюлетень Міністерства юстиції України. – 2011. - №4. – С. 27-33.
7. Кравчук В. Поняття конституційної правосуб'єктності / В. Кравчук // Історико-правовий часопис: журнал. – Луцьк: Східноєвроп. Нац. Ун-т ім. Лесі Українки, 2013. - № 2. – С. 71-74.
8. Кравчук В. Конституційна правосуб'єктність суддів як основа їх конституційно-правового статусу: теоретико-правовий аналіз / В. Кравчук // Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія Юридична наука. Випуск 3. Том 1. – Херсон, 2013 – С. 61-65.